

TURİZMİN MAHİYYƏTİ, FUNKSIYALARI VƏ TƏSNİFATI

(əvvəli ötən sayımızda)

“Turizm” termini fransız dilindən (“tour”) tərcümədə “gəzinti”, “səfər” deməkdir. İlk dəfə “turizm” terminini 1830-cu ildə V.Jekmo işlətməmişdir. Turizm meydana gəldiyi andan daimi yaşayış yerindən insanların yerdəyişməsi və ya hərəkəti kimi başa düşülür. Lakin tarixi inkişaf prosesində bu anlayışın mahiyyəti və məzmunu daim dəyişikliklərə və əlavələrə məruz qalmışdır. Belə ki, 1954-cü ildə BMT-nin qəbul etdiyi tərifə görə, turizm daimi yaşayış yeri sərhədlərindən kənarında hərəkətlərlə əlaqədar insanın sağlamlığına, fiziki inkişafına təsir edən aktiv istirahətdir.

1993-cü ildə BMT-nin Statistik Komissiyası turizmin belə bir tərifini qəbul etdi ki, turizm Ümumdünya Turizm Təşkilatı (ÜTT) tərəfindən bəyan edilir və beynəlxalq praktikada istifadə olunur. Bu tərifə görə, turizm istirahət, işgüzar və s. məqsədlər üçün bir ildən artıq olmayan müddət ərzində insan-

ona öz yerli xidmətlərini satır, öz vətəndaşları üçün iş yerləri yaradır, valyuta idxalından böyük gəlirlər əldə edir. Bir çox ölkələrdə turizm iqtisadi fəaliyyətin ən gəlirli sahəsi hesab olunur.

Turizm iqtisadi nöqteyi-nəzərdən, turizm resurslarına malik olan müxtəlif təşkilatlar tərəfindən xidmətlər turunun istehsalı və reallaşmasıdır. Turizm iqtisadiyyatın və sosial sferanın digər sahələrinə müsbət təsir göstərir, ərazinin iqtisadi inkişafını stimullaşdırır, yerli əhalinin məşğulluğunu artırır. Turizm təbiətdən istifadənin ekoloji cəhətdən ən təmiz növüdür.

Turizmi bir neçə aspektdən nəzərdən keçirmək olar:

- 1) rekreasiyanın müxtəlifliyi – insanın fiziki, emosional qüvvəsinin təkrar istehsalının genişlənməsi;
- 2) asudə vaxt forması;
- 3) aktiv istirahət növü;
- 5) mürəkkəb sosial-mədəni kompleks.

4.Turistin məşğulluğu sahibkarlıq fəaliyyəti deyil.

Müstəqil sahə kimi turizmin əsas əlamətlərinə aiddir:

1. *İxtisaslaşdırılmış maddi-texniki baza;*
2. *Spesifik təbii-antropogen resurslar;*
3. *Yerinə yetirilən xidmətlərin və xidmət texnologiyasının unikallığı;*
4. *Formalaşan yeni idarəetmə sistemi;*
5. *Yüksək ictimai, o cümlədən iqtisadi, sosial və siyasi əhəmiyyət kəşf etməsi.*

Turizmin sosial mahiyyəti aşağıdakılarla müəyyən olunur:

- *əhalinin asudə vaxtının təşkili;*
- *fərqlərin yumşaldılması və cəmiyyətdə münaqişələrin xəbərdar edilməsi;*
- *ayrı-ayrı insanlar və qruplar arasında yeni əlaqələrin formalaşması;*
- *əhalinin təhsil və mədəni səviyyəsinin yüksəldilməsi;*
- *mədəni dəyərlərin yayılması.*

Səfərin məqsədi turizmə aid fəaliyyət növlərini dürüst müəyyən etməyə imkan verən ən mühüm xarakteristikadır. Turizmi digər fəaliyyət növlərindən ayıran meyar ondan ibarətdir ki, səfərin məqsədi gəlmə yerlərindəki mənbədən ödənilən fəaliyyətin həyata keçirilməsi olmamalıdır.

Səfərin məqsədləri onun motivasiyasına aiddir. İnsanın davranışı həmişə motivasiyadır. Turist motivasiyası insanın fərdi fizioloji, psixoloji xüsusiyyətlərindən, baxışlarından, maraqlarından, həvəsindən, peşəsindən, təhsilindən və s. asılı olaraq turizm sferasında rekreasiya və digər tələbatların ödənilməsinə yönəldilmiş kompleks məqsədlər, meyillər kimi nəzərdən keçirilir. Turizmin funksiyalarına aiddir:

- *sağlamlıq;*
- *maarifləndirici;*
- *rabitə (kommunikabel);*
- *təəssüratların dəyişilməsində tələbatların ödənilməsi;*
- *yerdəyişmə yerinin dəyişməsində tələbatların ödənilməsi;*
- *turistin tələblərinə uyğun olaraq iqtisadi nemətlərin və xidmətlərin təqdim edilməsi;*
- *insanların asudə vaxtının səmərəli istifadə edilməsi;*
- *sosial-iqtisadi infrastrukturunu və ölkələrin və xalqların regionlararası əməkdaşlığını zənginləşdirir.*

Turizm çox aspektli hadisə kimi çoxlu sayda funksiyaları yerinə yetirir ki, onları bir neçə böyük qrupa ayırmaq olar:

1.Sosial humanitar funksiyalar:

- *maarifləndirici – təhsil funksiyası – həm öz regionunun və ölkəsinin, həm də digər ölkələrin və xalqlarının tarixi, təbiəti, mədəniyyəti ilə tanışlıq, biliklərin əldə olunması və zənginləşməsi;*
- *tərbiyələndirici, yəni mənəvi-əxlaqi və estetik keyfiyyətlərin formalaşması, ətraf mühitə sevgi hissəsinin aşılanması;*
- *mədəni – vətəndaşların mədəni səviyyəsinin yüksəldilməsi;*
- *sağlamlaşdırıcı-orqanizmin fiziki, əqli, psixi, emosional vəziyyətinin qorunub saxlanması və bərpası üçün təbii amillərdən səmərəli istifadə olunması, adaptiv imkanların inkişafı, əmək qabiliyyətinin bərpası;*
- *idman– ümumi fiziki hazırlığın möhkəmlənməsinə, eləcə də fiziki sağlamlığın müxtəlif tərəflərinin inkişafına səbəb olan turizm texnikası üzrə xüsusi hazırlıq;*

Ardı var...

**F.M.Qarayev,
BDU-nun dosenti**

ların adı mühitdən kənardakı yerlərə getməsi və səyahət etməsidir. “Turizm haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda turizmə aşağıdakı tərif verilir: “Turizm Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının, əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin müvəqqəti qalacağı ölkədə (yerdə) ödənişli fəaliyyətlə məşğul olmamaq şərtlə istirahət, sağlamlaşdırma, tanış olma, idraki (tarixi və mədəniyyət sərəvlərindən bəhrələnmə və s.), iş-peşə (vəzifə borclarının icra edilməsi istisna olmaqla), idman və dini məqsədlərlə daimi iş yerlərindən müvəqqəti getmələridir (səyahətləridir).

Bu tərif Beynəlxalq Turizm Konfransının (BTK) və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının (BMT) terminlərinə əsaslanır.

Beynəlxalq Turizm Konfransı “turizm” termininə aşağıdakı tərif vermişdir: “Turist” sağlamlıq, əyləncə, istirahət, təhsil, din, idman, ailə və işgüzar vəziyyətlə əlaqədar asudə vaxtın keçirilməsi məqsədilə getdiyi ölkədə yaşamaq və ödənişli fəaliyyətlə məşğul olmayan insandır”.

“Turizm haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda turizmə aşağıdakı tərif verilir:

“Turist istirahət, sağlamlaşdırma, tanış olma, idraki (tarix və mədəniyyət sərəvlərindən bəhrələnmə və s.), iş-peşə (vəzifə borclarının icra edilməsi istisna olmaqla), idman və dini məqsədlərlə getdiyi ölkədə (yerdə) ödənişli fəaliyyətlə məşğul olmamaq şərtlə, 24 saatdan 12 ayadək müddətdə müvəqqəti olan şəxsdir”.

BMT “turizm” terminini daimi yaşayış yerinin dəyişməsi ilə əlaqədar olmayan miqrasiya kimi müəyyən edir, yəni turizm səyahətin başlanğıc yerinə qayıdılması ilə başa çatan səfərlərdir.

Turizm iqtisadi kateqoriyadır, çünki dövlət turisti qəbul edərək,

Bu təriflərə uyğun olaraq turizmin əsas cəhətlərinə aiddir: adi mühit sərhədlərindən kənar çıxma; yerdəyişmənin müvəqqəti xarakteri; sərfəli məqsədlər.

Mürəkkəb sosial-iqtisadi sistem olaraq, turizm çoxsaylı amillərin təsirinə məruz qalır və bunların rolu həm gücünə, həm də təsir davamiyyətinə görə fərqlənir. Buna görə də onların nəzərə alınması səmərəli turizm fəaliyyətinin təşkili üçün çox vacibdir. Turizm təsir göstərən amilləri iki növə bölmək olar:

- xarici (ekzogen): təbii-coğrafi; mədəni-tarixi; iqtisadi; sosial; demografik; siyasi-hüquqi; texnoloji, ekoloji amillər;

- daxili (endogen): yerləşmə vasitələrinin, nəqliyyatın, qida müəssisələrinin, məişət xidmətinin, rekreasiya sferasının, pərakəndə ticarətin və s. inkişafı ilə əlaqədar maddi-texniki amillər. Ümumdünya Turizm Təşkilatına (ÜTT) görə, turizmin məqsədi aşağıdakılardır:

- 1) asudə vaxt, rekreasiya, istirahət, mədəni, tarixi tədbirlər, çimərlik;
- 2) tanışları və qohumları ziyarət etmək;
- 3) işgüzar, peşəkar məqsədlər;
- 4) müalicə-kurort və klinikalarda olma;
- 5) dini və zəvvarlıq tədbirləri;
- 6) sair məqsədlər.

Turizm anlayışının ümumi əlamətlərinə aiddir:

1.Turizm daimi yaşayış yerindən müvəqqəti getməni və səyahəti tələb edir;

2.Turizm müvəqqəti məşğuliyətdir ki, o, başa çatdıqdan sonra turistlər daimi yaşadığı ölkəyə qayıdırlar;

3.Turistin səyahətinin məqsədi istehlak xarakteri daşıyır və sağlamlığa, maarifləndirici təmizliyə, peşəkar-ışgüzar maraqlara, idman, dini və s. tədbirlərə yönəldilmişdir;